

RONDLEIDING

BASILIEK SINT-JAN

— IN HET HART VAN ELKE OOSTERHOUTER —

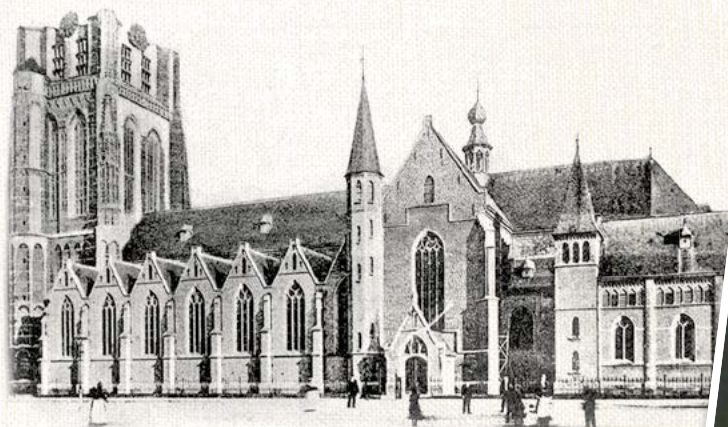

NEDERLANDS

Illustratie: Clema van Bekhoven

BESTE BEZOEKER, WELKOM IN DE BASILIEK SINT-JAN IN OOSTERHOUT! DEZE KERK VERTELT VERHALEN VAN **GELOOF**, VAN **GESCHIEDENIS** EN VAN **CULTUUR**. DE RAMEN EN BEELDEN, DE ALTAREN EN ORGELS, ZE HEBBEN ALLEMAAL IETS TE VERTELLEN. **DE BOUW** VAN DE HUIDIGE KERK EN TOREN BEGON RUIM 500 JAAR GELEDEN, MAAR ROND HET JAAR 1000 STOND HIER AL EEN KERKJE. DE PAROCHIE HOUDT DIT GEBOUW IN ERE ALS **GODSHUIS** EN ALS PLAATS WAAR WE KUNNEN GENIETEN VAN MUZIEK EN SCHOONHEID.

Parochie H. Catharina, Oosterhout

GESCHIEDENIS

Uit opgravingen is gebleken dat op de plaats van de Basiliek Sint-Jan eerder al een vrij grote kerk stond die rond het jaar 1000 in tufsteen gebouwd moet zijn. Mogelijk stond er vóór die tijd al een houten kerkgebouw. Bij de aanleg van de fietsenkelder op de Markt in 2003 heeft archeologisch onderzoek geleid tot de vondst van een **graf** uit de 8e eeuw, in de onmiddellijke omgeving van de kerk'

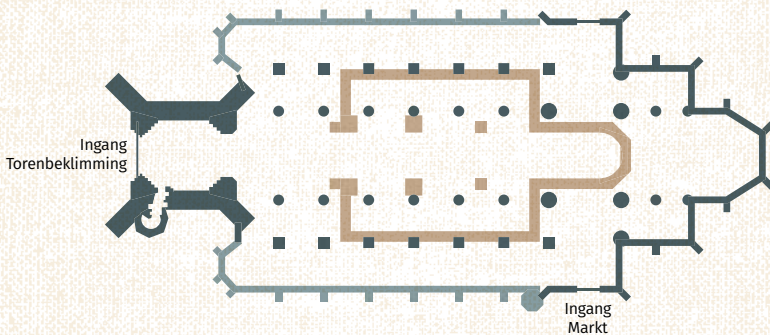
De huidige kerk is gebouwd in de **15e en 16e eeuw**, in de **gotische stijl** van de Kempen. Het voorste gedeelte, priesterkoor en dwarschip, voorzien van stenen gewelven, in de periode 1473-1495. Aansluitend werden het middenschip en twee zijbeuken gebouwd met houten tongewelven. De rijkelijk versierde toren werd gebouwd in de periode 1519-1547. De aansluiting van schip en toren kwam tot stand in 1552.

In 1625 raakte de kerk betrokken bij de strijd van de **Tachtigjarige Oorlog** en ging zij grotendeels in vlammen op. Het daaropvolgende herstel duurde tot 1636. Hierbij werden de verbrande houten en ingestorte gewelven vervangen door een vlakke houten zoldering. Na de Tachtigjarige Oorlog ging de kerk in 1648 over in protestantse handen. In 1810 werd de kerk door bemiddeling van **koning Lodewijk Napoleon** aan de katholieken teruggegeven.

In de jaren 1881-1883 werd de kerk gerestaureerd en uitgebreid naar plannen van de beroemde architect **Pierre Cuyper**.

Ets: Piet Hohmann

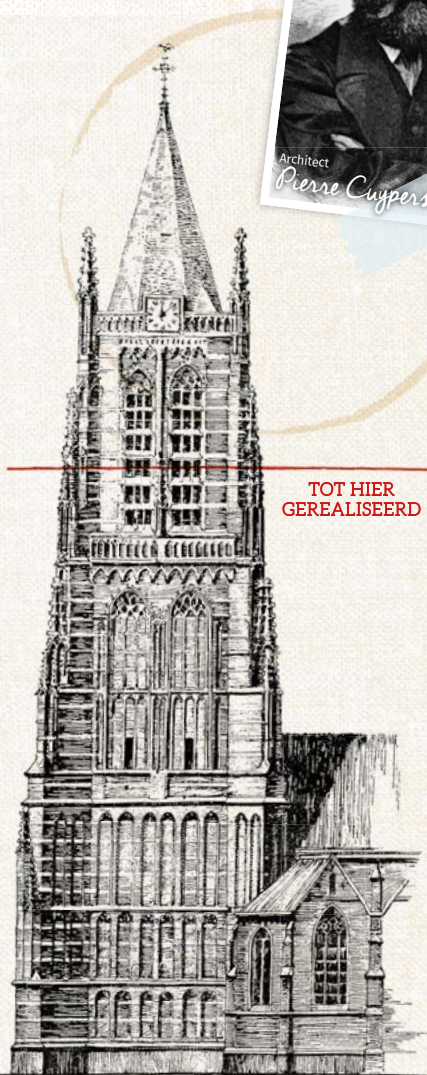
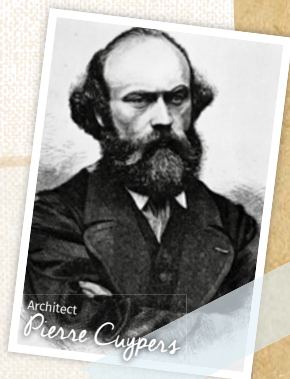

- bouwperiode 1000 - 1473
- bouwperiode 1473 - 1547
- uitbreiding 1881 - 1883

De buitenwanden van de vroegere, met eenvoudige lessenaarsdaken gedekte zijbeuken werden doorbroken en aan weerszijden werd een tweede beuk aangebouwd. Zo kreeg het gebouw vijf beuken. Deze beuken werden met dwarsdaken gedekt. De oude en nieuwe zijbeuken, evenals het dwarsschip, kregen stenen gewelven. Aan de zuidwesthoek van het dwarsschip werd een achtkantige traptoren gebouwd. Cuypers' zoon **Jos Cuypers** was verantwoordelijk voor het interieurontwerp, waarbij de kerk van nieuwe kapitelen en een kleurige neogotische polychromie werd voorzien. De zolderingen en plafonds in het middenschip werden vernieuwd en vervangen door het huidige cassettenplafond, dat is voorzien van beschilderde panelen met sterrenbeelden, ambachten en wapenschilden. Op de dwarsbalken in bladgoud verzen uit het **"Te Deum Laudamus"** en het **"Laudate Dominum"**. Veel van de huidige inventaris van de kerk stamt uit deze periode, waaronder het hoog- en de zijaltaren uit 1882, de biechtstoelen, beelden en het triomfkruis uit 1897; alles uitgevoerd door de kunstwerkplaats Cuypers & Stolzenberg uit Roermond. Genoemd moet ook worden het grote en imposante westraam in de toren, uitgevoerd door het glasatelier van **Frans Nicolas**.

De laatste grote restauratie van de kerk duurde van **1974 tot 1977**. Naast de noodzakelijke onderhoudswerkzaamheden is de inrichting van de kerk aangepast aan de nieuwe inzichten ten aanzien van de rooms-katholieke liturgie. Bij de beëindiging van deze restauratie én vanwege het feit dat de **parochie toen 700 jaar** bestond, heeft de paus de Sint-Jan de eretitel gegeven van **Basilica Minor**. De daarbij behorende eretekenen zijn te vinden op het priesterkoor.

Nog geen 25 jaren later (1998-2000) bleek opnieuw een kostbare restauratie noodzakelijk om binnenkomend vocht te weren en de aantasting van de eikenhouten balken in de kapconstructie door de bonte knaagkever ongedaan te maken.

TOT HIER
GEREALISEERD

NIET GEREALISEERD ONTWERP DOOR PIERRE CUYPERS.

1 GEBRANDSCHILDERD RAAM
(Max Weiss - 1947)

Afbeelding van Christus Koning en de vier evangelisten.

2 GEBRANDSCHILDERDE RAMEN
(Joep Nicolas - 1930)

Zeven momenten uit de **geschiedenis van Oosterhout**.

- A. Maltezer Ridders** beraadslagen over de bouw van de kerk.
- B. Gevangenneming Schout van Oosterhout** Op 8 september 1572 sterft hij voor zijn geloof.
- C. Staatse troepen steken in 1625 de kerk in brand.**
- D. Protestanten** nemen de kerk over. Pastoor Rijsbosch wordt verbannen, een schuurkerk wordt betrokken.
- E. Lodewijk Napoleon** bezoekt Oosterhout en belooft teruggave van de kerk aan de katholieken.
- F. Audiëntie van keizer Napoleon** in Breda.
- G. Zusters Norbertinessen** nemen hun intrek in het slotje de "Blauwe Camer", het huidige **Sint Catharinadal** te Oosterhout.

3 MEDAILLONS
(Niel Steenberg - 1982)

De weg van onze Heer Jezus Christus;

- A.** Aankondiging aan Maria.
- B.** Geboorte in Bethlehem (Kerstmis).
- C.** Voetwassing (Witte Donderdag).
- D.** Veroordeling door Pilatus.
- E.** Kruisdraging.
- F.** Kruisdood.
- G.** Verrijzenis (Pasen).
- H.** Hemelvaart.
- I.** Neerdaling van de Geest (Pinksteren).
- J.** In de hemel zetelend aan Gods rechterhand.

De kunstenaar **Niel Steenberg** (1911-1997) won in 1937 de Prix de Rome. Zijn beelden staan in Oosterhout, waar hij de helft van zijn leven heeft gewoond, maar ook in Breda, Arnhem, zijn geboorteplaats Steenberg, Rotterdam, en in veel andere plaatsen in binnen- en buitenland. In 1982 heeft hij voor de Sint-Jan in Oosterhout de tien medaillons gemaakt met scènes uit het leven van Christus. In het bijzonder harde, Italiaanse graniet zijn sierranden graveerd met bloemen of dieren die de voorstelling versterken: bloemknoppen, schapen en ratten. Een milde humor kenmerkt zijn stijl. Ziet u waaruit de kribbe bestaat bij de Geboorte?

4 ICONEN
(Else Steenberg-Potjer 1978-1982)

Op de panelen die aan de pilaren in de zijbeuken hangen:

- 1.** Maria geboorte.
- 2.** Christus geboorte.
- 3.** Opdracht in de tempel.
- 4.** Doop in de Jordaan.
- 5.** Intocht in Jeruzalem.
- 6.** Kruisiging.
- 7.** Overwinning op de dood "Pasen I."
- 8.** Vrouwen bij het graf "Pasen II."
- 9.** Hemelvaart.
- 10.** Pinksteren.
- 11.** Petrus en Paulus die de kerk van de grond tillen.
- 12.** Ontslaping van Maria.

Else Steenberg-Potjer (1922-2012) gebruikte voor de iconen bij voorkeur prachtige, zachte pastelinten. De thematiek sluit aan bij die van de medaillons.

5 MAARSCHALKERWEERDORDEL (1890)

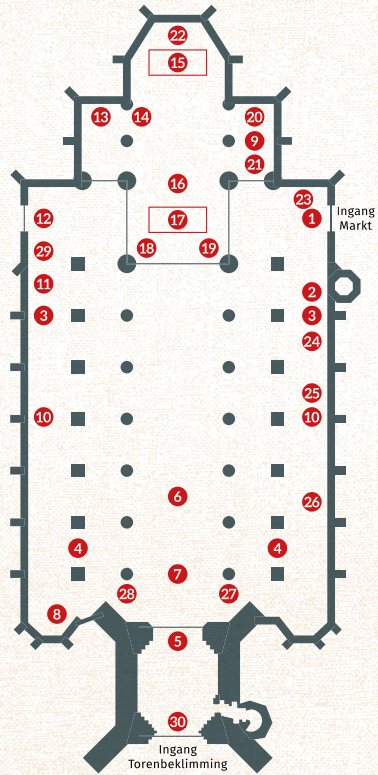
Het hoofdoriel achterin de Basiliek is in 1890 gebouwd door de bekende orgelbouwer Maarschalkerd. Bij de restauratie in 2005-2006 is de elektrische speeltractuur weer in ere hersteld en dit orgel is daarmee het enige orgel in Nederland dat nog het oorspronkelijke, elektrische aandrijfwerk bezit. Ook alle ruim 1600 orgelpijpen zijn nog origineel. Bijzonder is ook dat het pijpwerk verdeeld is over twee orgelkasten, tegen de zijkanalen van de toren. Op deze manier bleef het fraaie glas-in-loodraam van de toren toch zichtbaar. De Frans-romantische klank van het orgel wordt alom geroemd. Zie voor verdere informatie www.stichtingludens.nl.

6 ZOLDERING MIDDENSCHIP (periode Cuypers)

7 OUDE COMMUNIEBANKEN

Van wit Italiaans marmer, daterend uit 1870.

8 MARIA MET JEZUSKIND (zetel der Wijsheid)

Gemaakt door broeder Henri Boelaars, monnik van de Sint-Paulusabdij in Oosterhout.

9 KOPEREN KROONLUCHTER

Koperen kroon met 12 armen op elke kaarsenhouder staat de naam van een van de 12 kinderen van de schenker, de familie Smits.

10 BIECHTSTOEL

11 GEBRANDSCHILDERDE RAMEN (Joep Nicolas - 1930)

Zeven **evangelieverhalen** uitgebeeld.

- A.** De verloren zoon vreugdevol ontvangen door zijn vader.
- B.** Johannes de Doper bij Herodes.
- C.** Genezing van blindgeborene.
- D.** Zaligsprekingen.
- E.** De storm op het meer.
- F.** Jezus' verrijzenis.
- G.** Jezus' verschijning aan Thomas.

12 GEBRANDSCHILDERS RAAM
(Max Weiss - 1947)

Kroning van Maria in de hemel

13 ALTAAR VAN MARIA
(periode Cuypers)

Op de panelen:

- Bezoek van Maria aan Elisabeth.
- Vlucht naar Egypte.
- Gezin van Nazareth.
- Dood van Maria

14 KOORORGEL (1977)

Het koororgel is door de orgelbouwers Verschuieren uit Heythuysen gebouwd en was destijds een van de vernieuwende instrumenten van deze orgelbouwer waarbij teruggegrepen werd op de Vlaamse barok-orgels. Kenmerkend voor het orgel is de mooie afgeronde klank van met name de trompet en de cornet.

15 HOOGALTAAR
(periode Cuypers)

In neo-gotische stijl uit het atelier van Cuypers en Stolzenberg.

Op de panelen:

- Bruiloft te Kana.
  - Kruisdood van Jezus.
  - Laatste Avondmaal.
  - Jezus' opstanding uit het graf.
- Op de met koperen plaat beklede deuren van het tabernakel: Jezus in gesprek met de Samaritaanse vrouw bij de put van Jacob.

16 TRIOMFBALK MET KRUIS
(periode Cuypers)

Naast het kruis zijn Maria en de apostel Johannes afgebeeld. **Op de balk staan afgebeeld:** Zacharias - Job - Habakuk - Salomo - David - Daniël - Ezechiël - Jozef.

17 HOOFDALTAAR
(Niel Steenberg - 1950)

Altaar uit het voormalig kleinseminarie Ypelara te Breda. Op de voorzijde reliëf met het Laatste Avondmaal.

18 CONOPEUM & 19 TINTINNABULUM
Conopeum ('paraplui') en **tintinnabulum** ('klokje') vormen samen de **eretekenen** van een kerk die tot **basiliek** is verheven.

20 ALTAAR VAN SINT-JAN DE DOPER
(periode Cuypers)

Op de panelen:

- Boodschap van de engel Gabriël aan Zacharias.
- Zacharias schrijft de naam van de pasgeborene Johannes op.
- Prediking van Johannes de Doper.
- Johannes de Doper doopt Jezus.

21 DOOPVONT

Op het gedreven koperen dekset een beeld van Sint-Jan de Doper.

22 GEBRANDSCHILDERS RAMEN
(Luc van Hoek - 1978)

Uitbeelding van de vele wijzen waarop God zich aan mensen heeft geopenbaard:

- **Linker raam** aan Noach, Jesaja en bij Jezus' doop.
- **Middelste raam** aan Abraham, aan de Wijzen uit het Oosten en aan de herders.
- **Rechter raam** aan Mozes, Elia en aan Petrus, Johannes en Jacobus op de berg Thabor.

23 BEELD VAN MARIA
(Frank Verhaak - 1960)

Afkomstig uit de in 2016 gesloten Mariakerk in Oosterhout.

24 BEELD VAN HET HEILIG HART VAN MARIA
(periode Cuypers)

Vervaardigd uit gepolychromeerd hout.

25 BEELD VAN DE H. ANTONIUS VAN PADUA (1900)

Vervaardigd uit gepolychromeerd gips en afkomstig uit de in 2016 gesloten Antoniuskerk in Oosterhout.

26 BEELD VAN HET HEILIG HART VAN JEZUS
(periode Cuypers)

Vervaardigd uit gepolychromeerd hout.

27 BEZOEK VAN MARIA AAN ELISABETH

Uit het atelier van de Brabantse beeldhouwer **Hendrik van der Geld**. Stenen beeldengroep (2e helft 19e eeuw), waarin het bezoek van Maria aan haar nicht Elisabeth wordt verbeeld.

28 BEELD VAN DE H. ROCHUS EN H. DONATUS

Uit het atelier van de Brabantse beeldhouwer **Hendrik van der Geld**. Stenen beelden van de patronen tegen besmettelijke ziekten (Rochus) en tegen onweer (Donatus).

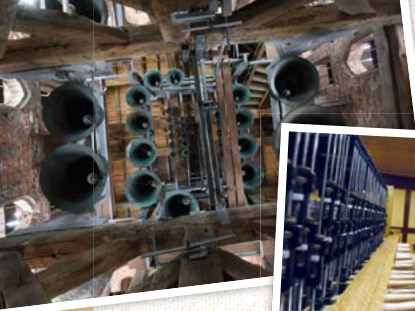
29 BEELD VAN JOHANNES DE DOPER
(Albert Verschuieren)

Gemaakt uit Franse kalksteen door de Oosterhoutse schilder, glazenier en beeldhouwer Albert Verschuieren (1887-1953).

30 WESTRAAM IN TOREN
(atelier Frans Nicolas)

Gebrandschilderd glas-in-loodraam uit de periode van Cuypers, gemaakt door Frans Nicolas. Gewijd aan het Laatste Oordeel, dat zeer herkenbaar is afgebeeld in de linkerhelft van het raam. In de rechterhelft zien we een Genadenstoel en figuren met banderollen waarop teksten staan die allemaal verwijzen naar de dag van het Laatste Oordeel. Rechtsomder is een groep hoge edelen afgebeeld die bidden tot twee heiligen die op een wolk tussen hen in zweven, Sint-Jan de Doper en Sint Dominicus.

TOREN

De kerk is eigendom van de parochie, maar de toren is (weer) eigendom van de gemeente Oosterhout. In 1798 werden alle kerktorens eigendom van de overheid. Tegen het einde van de 19e eeuw was het noodzakelijk om omvangrijke herstelwerkzaamheden uit te voeren. Zo werd de oorspronkelijk gemetselde balustrade vervangen door de veel slankere uitvoering in zandsteen. Ook de, mogelijk vanuit de bouwtijd aanwezige **keramische elementen** die de spaarnissen bekronen, zijn toen hersteld door de toenmalige **Oosterhoutse pottenbakkers**. Deze keramische elementen zijn voor Nederland uniek en alleen vergelijkbaar met voorbeelden uit Noord-Duitse Hanzesteden. Binnenin werd ter plaatse van het huidige orgel de muur verwijderd tussen de toren en het middenschip en kwam er een indrukwekkend gebrandschilderd glas-in-loodraam aan de westkant. Deze ruimte kreeg een stenen kruisgewelf.

Ter gelegenheid van het feit dat 100 jaar eerder de kerk weer door de katholieken in gebruik was genomen, schonk de gemeente de toren in 1910 aan de parochie. Het enthousiasme leidde er zelfs toe dat in 1920 door **Pierre Cuypers** een (nooit uitgevoerd) plan werd getekend om de toren af te bouwen. Nadat het eigendom van de toren in 1959 voor één gulden weer aan de gemeente was overgedragen, vonden onderhoudswerkzaamheden plaats in de jaren 1968-1972. Het meest ingrijpende onderdeel daarvan was het aanbrengen van de nieuwe kap, die het aanzien van het bouwwerk sterk veranderde.

Sinds de laatste restauratie in 2000 is in de **eerste torenkamer** een **archeologisch museum** ingericht met onder andere veel oude gebruiksvoorwerpen, afkomstig uit de rijke Oosterhoutse pottenbakkersgeschiedenis. De aanwezige schilderijen, afkomstig uit de voormalige Hasseltse kerk te Tilburg, zijn gemaakt door de Oosterhoutse schilder, glazenier en beeldhouwer **Albert Verschuuren** (1887-1953).

DE KLOKKEN VAN DE BASILIEK SINT-JAN

Van de aanwezige **luidklokken** is de **Joannes** van 1763 de oudste, met een gewicht van 1.500 kilo. De klok werd in 1943 door de Duitsers weggehaald, maar kwam als enige van de drie vroegere klokken in 1945 terug. De tweede luidklok is van 1948 en draagt de naam: **Mariaklok**, gewicht 929 kilo. De derde en zwaarste luidklok met 2.033 kilo is van 1951 en draagt de naam **Augustinus**. Opdrachtgever was pastoor Augustinus Sasse van IJssel.

In 1971 werd een mechanisch spelende **beiaard** in gebruik genomen. Het alleen mechanisch functioneren gaf geen echte voldoening. De **klokkengieterij Eijsbouts** kreeg opdracht een stokkenklavier op te stellen onder bijlevering van vijf klokjes, waardoor het aantal beiaardklokken op 39 kwam. Aldus kon **stadsbeiaardier** Peter Maassen uit Breda op zaterdag 25 september 1971 de eerste daadwerkelijke beiaardbespeling geven. Sinds mei 1983 worden de bespelingen uitgevoerd door zijn zoon, **Pieter Maassen**.

In 1991 werd wederom een uitbreiding gerealiseerd, waardoor een beiaard met 49 klokken ontstond. In 2001, tijdens restauratie van de toren, werd een nieuw klavier geplaatst en werden er verdere verbeteringen aangebracht aan bedrading en klokkenstoel. De speelcabine werd ruimer gemaakt, zodat samenspel en ontvangst van groepen mogelijk werd. De beiaard wordt wekelijks op **vrijdagnmiddag gespeeld** door de beiaardier.

TORENBESKLIMMING VVV

andere VVV gidsjes

HEILIGE DRIEHOEK

STADSWANDELING OOSTERHOUT

Meer informatie en reserveringen
VVV Oosterhout | Torenstraat 8
T 085 - 7441102 | www.proefoosterhout.nl
info@vvoosterhout.nl